

ตำนาน บ้านบางระจัน

นำเสนอเมื่อ : 10 ก.ค. 2551

พ.ศ ๒๓๐๘ เมื่อสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ หรือ พระเจ้าบรมโกศ เสด็จสวรรคตในปีพ.ศ. ๒๓๐๑ทรงมอบราชสมบัติให้สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๔ หรือพระนามที่เรามักเรียกว่า กรมขุนพรพินิต แต่เมื่อครองราชสมบัติได้ ๑๐ วันก็ทรงถวายราชสมบัติให้แก่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนอนุรักษ์มนตรี ซึ่งเป็นพระเชษฐาธิราชของกรมขุนพรพินิต ทรง พระนามว่า สมเด็จพระบรมราชาที่ ๓ หรือที่เรียกกันว่า สมเด็จพระที่นั่งสุริยาศอมรินทร์ หรือสมเด็จพระเอกาทศ

สมเด็จพระเอกาทศมิได้ทรงพระปรีชาสามารถในกิจการปกครองบ้านเมือง พระอุปนิสัยสวนพระองค์ก็ไม่ทรงเข้มแข็งเด็ดขาด ซึ่งเป็นคุณสมบัติอันจำเป็นที่พระเจ้าแผ่นดินจะพึงมีทำให้บรรดาข้าราชการวิราว และเหล่าเจ้านายทั้งหลายเกิดความระส่ำระสาย ต่างคิดเอาใจออกห่าง ทั้งแบ่งพรรคแบ่งพวกไม่เกิดความสามัคคีในหมู่อำมาตย์ ไม่เต็มใจปฏิบัติงานราชการ ครั้นถึงปี พ.ศ. ๒๓๐๒ พระเจ้าอลองพญามังลอง และมังระราชบุตร ยกกองทัพมาตีเมืองทวาย มะริด และตะนาวศรีซึ่งเป็นของไทยในสมัยนั้น(ปัจจุบันเมืองทั้ง ๓ เป็นเมืองของสหภาพพม่าอยู่ทางด่านทิศตะวันตกของไทยใกล้จังหวัดเพชรบุรี ราชบุรี และประจวบคีรีขันธ์) สมเด็จพระเอกาทศโปรดให้กองทัพไทย ออกไปป้องกันถึง ๓ กองทัพ แต่ก็แตกพ่ายกลับพระนครทั้งสิ้น ทางฝ่ายพม่าเมื่อเห็นไทยแตกพ่ายก็ได้ใจแรงยกทัพหลวงเข้ามาในเขตไทย จนกระทั่งมาตั้งทัพหลวงที่เมืองสุพรรณบุรี ครั้นนั้นบรรดาข้าราชการและราษฎรต่างพากันไปกราบทูลวิงวอน

เจ้าฟ้ากรมขุนพรพินิตให้ทรงลาผนวชออกมาช่วยป้องกันรักษาพระนคร

เจ้าฟ้ากรมขุนพรพินิตทรงลาผนวชออกมารักษาพระนครให้แข็งขันกว่าเดิม ทรงส่งกองทัพออกไปตั้งรับข้าศึก ถึงกระนั้นก็ตามกองทัพไทยก็แตกพ่ายทุกทัพ ด้วยราชการมิได้ปฏิบัติราชการสงครามอย่างแท้จริง พม่าสามารถยกเขาถึงชานกรุงศรีอยุธยา ใช้ปืนใหญ่ระดมยิง พระราชวัง

เผอิญพระเจ้าอลองพญามังลองถูกรางปืนแตกตองพระองค์ประจวบ กองทัพพม่าจึงจำต้องยกกลับไป ซึ่งต่อมาพระเจ้าอลองพญามังลองก็ถึงแก่สวรรคต มังลอรราชบุตรขึ้นเป็นกษัตริย์ในปี พ.ศ. ๒๓๐๗

พระเจ้ามังละเห็นว่าครั้งที่แล้วต้องยกทัพกลับไปเพราะพระเชษฐาประจวบ จึงยังตีกรุงศรีอยุธยาไม่แตก จำต้องยกทัพไปอีกครั้ง ปี พ.ศ. ๒๓๐๘ พระเจ้ามังละมีบัญชาให้มังมหานรธาเป็นแม่ทัพใหญ่นำไพร่พล ๑๕,๐๐๐ คนยกทัพเข้ามาทางใต้ สวนทางเหนือให้เนเมียวสีหบดีเป็นแม่ทัพใหญ่ นำไพร่พลประมาณ ๑๐,๐๐๐ คน เคลื่อนกองทัพออกจากเมืองเชียงใหม่ กองทัพของมังมหานรธาเข้ามาทางใต้เข้าตีเมืองทวายเมื่อตีได้แล้ว ก็เลยไปตีเมืองมะริดและเมืองตะนาวศรีของไทยด้วย พม่าได้ใจยกกองทัพไปทางเมืองกระ พม่าเผาเมืองชุมพร ตีเมืองปะทิวเมืองกุย ตลอดจนถึงปราณ แต่ทั้ง ๓ เมือง มังมหานรธาส่งทัพหน้าเข้ามาทางกาญจนบุรีในเดือน ๗ ปีนั้นปะทะกับทัพพระยาพิเรนทรเทพ ที่ตั้งรอทัพพม่าอยู่ แต่ทัพไทยแตกพ่าย

พม้ายกทัพเข้ามาตั้งค่ายอยู่ที่ตำบลบานลูกแก ชาวพื้นลูกคาที่มาจากอุดรอยู่แถบนั้นล้มตายเป็นอันมาก จากนั้นได้เข้ามาตั้งค่าย ณ ดอกระอ่อมและดงรังหนองขาว ให้ไพร่พลต่อเรือรบเรือโลอยู่ ณ ที่นั้น แล้วจัดทัพแยกไปตีเมืองเพชรบุรี เมืองราชบุรี

ด่านเนเมียวสีหบดียกทัพจากทางเหนือเคลื่อนลงมาตีหัวเมืองต่างๆลงมา ทางกรมการเมืองเหนือมีใบบอกลงมาว่า ทางเหนือเนเมียวสีหบดีส่งทัพหน้าลงมาตั้งที่กำแพงเพชร ทำการต่อเรือรบ

เรือลำเลียงพลตลอดจนเสบียงอาหาร สมเด็จพระเอกาทศโปรดให้เจ้าพระยาพิษณุโลก ยกทัพไปตีข้าศึกในเดือน ๗ ทัพหน้าของพม่าก็ยกมาจากกำแพงเพชรมาตั้งค่ายที่เมืองนครสวรรค์ เดือน ๑๑

เนเมียวสีหบดียกจากเชียงใหม่มาทางด่านสุวรรณโลก ตีเมืองต่างๆ เรื่อยมาจนถึงสุโขทัย

ตีเมืองสุโขทัยแล้วตั้งทัพมั่นอยู่ในเมือง เจ้าพระยาพิษณุโลกยกทัพไปช่วย แต่เกิดเหตุจลาจลที่เมืองพิษณุโลก เจ้าพระยาพิษณุโลกจึงจำต้องยกทัพกลับไปจัดการบ้านเมือง เนเมียวสีหบดีรบกับไทยที่เมืองสุโขทัยจนถึงเดือนนี้ จึงได้ยกไปสมทบกับทัพหน้าที่กำแพงเพชร

ในระยะแรกที่ฝ่ายไทยได้ทราบข่าวการรุกรานของพม่าและต่างเห็นว่าพม่าต้องยกมาตีไทยแน่นอน จึงได้ตระเตรียมทัพไว้เพื่อรับมือ แต่การวางแผนรับมือทัพพม่ากลับเป็นไปโดยผิดพลาดอย่างมหันต์ ตูราชพิชัยสงครามโบราณ มักจะกล่าวไว้ในบทที่ว่าถึงความตื้นลึกหนาบางว่า " ให้ศัตรูเป็นฝ่ายเปิดเผย ส่วนเราไม่สำแดงร่องรอยให้ประจักษ์ กระนั้นฝ่ายเรารวม แต่ศัตรูแยก เรารวมเป็นหนึ่ง ศัตรูแยกเป็นสิบ เท่ากับเราเอาสิบเข้าตีหนึ่ง เมื่อกำลังฝ่ายเรามากแต่ศัตรูน้อย การที่เอากำลังมาจู่โจมกำลังน้อย สิ่งที่เราจะจู่โจมกับข้าศึกก็ง่ายตาย " การตั้งรับของกองทัพไทยที่วางแผนไว้รับมือทัพพม่านั้น กลับทำในทางตรงกันข้ามกับหลักในพิชัยสงคราม

โดยไทยเราให้แยกกองทัพออกไปรักษาพระนครโดยรอบทิศตามหัวเมืองต่างๆ ทำให้กำลังในแต่ละกองลดน้อยลงมีรายละเอียดพอจะสรุปได้ ตามนี้คือ ชั้นแรก ให้เกณฑ์ทหารออกไปรักษาด่าน แบ่งกองทัพเรือออกเป็น ๙ กอง ๆ ละ ๒๐ ลำ ในแต่ละกองมีกำลังไพร่พลทหารประจำกองละ ๑,๔๐๐ คน พร้อมด้วยเครื่องศาสตราวุธ ให้นำเรือรบไป ๑ ลำ มีปืนใหญ่ ๑ กระบอก ปืนขนาดเล็ก ๑ กระบอก แล้วยกไปประจำที่ต่าง ๆ ดังนี้ ๑ ให้พระราชสงครามต ไปตั้งรับทัพพม่าทางปากน้ำเจ้าพระยา ๒ ให้ศรีภูเบศร์ ไปตั้งรับพม่าทางเมืองพรหมบุรี ๓ ให้หม่อมทิพย์พินไปตั้งรับพม่าทางเมืองพรหมบุรี ๔ ให้หม่อมเทพไปตั้งรับพม่าทางเมืองอินทบุรี ๕ ให้หม่อมมหาดเล็กวงษ์หน้า ไปตั้งรับพม่าทางแม่น้ำเมืองสิงห์บุรี ๖ ให้หลวงศรียุทธ ไปตั้งรับพม่าทางปากน้ำหิงสา ๗ ให้ศรีวรขาน ไปตั้งรับพม่าทางปากน้ำประสบ ๘ ให้พระยาจุฬาลา (แขก) ไปตั้งรับพม่าทางปากน้ำพระประแดง (พระมะดิง) ๙ ให้หลวงหทัยคุมออกไปตั้งรับพม่าทางปากน้ำลำทอง ชั้นที่สอง สมเด็จพระเจ้าเอกทัศ ทรงมีรับสั่งให้จัดกองทัพไปตั้งรับกองทัพพม่า แต่ละทัพห่างไกลกันออกไปเป็นจุดต่างๆ กันดังนี้ กองทัพที่ ๑ ให้พระยาพิพัฒน์โกษา เป็นแม่ทัพใหญ่คุมกองทัพ ๑๓ กอง แต่ละกองมีกำลัง ๑,๐๐๐ คน มีช้างคูลุมเกาะเหล็ก ๑๐ เชือก ช้างเชือกหนึ่งมีปืนใหญ่ขนาดเล็ก ๒ กระบอก มีความรู้หัว ๑ คน กลาง ๑ คน ทายช่าง ๑ คน มีพลทหารถือทวนตามข้างอีกข้างละ ๑๐๐ คน ให้ไปตั้งรับพม่าที่เมืองมะริด เมืองตะนาวศรี กองทัพที่ ๒ ให้พระยาเพชรบุรี เป็นแม่ทัพใหญ่ คุมกองทัพ ๑๑ กองแต่ละ กองจัดกำลังเหมือนกองทัพที่ ๑ ให้ไปตั้งรับพม่าทางเมืองสวรรคโลก กองทัพที่ ๓ ให้ศิริธรรมราชา เป็นปลัดทัพ ให้พระยาพิพัฒน์โกษาเป็นแม่ทัพคุมกองทัพ ๗ กองอีกทางหนึ่ง เพราะอยู่ในเขตใกล้เคียงกัน ให้ไปตั้งที่ตำบลท่ากระดานเขตแดนเมืองกาญจนบุรี กองทัพที่ ๔ ให้เจ้าพระยากลาโหม คุมกองทัพ ๑๕ กอง การจัดกำลังกองทัพจัดแบบเดียวกับกองทัพที่ ๑ ให้ไปตั้งรับทัพพม่าทางเมืองราชบุรี กองทัพที่ ๕ ให้พระยาธิเบศร์ เป็นแม่ทัพ คุมกองทัพ ๑๕ กอง การจัดกำลังกองทัพเหมือนกองทัพที่ ๑ ให้ไปตั้งรับพม่าทางเมืองราชบุรี การที่ทางกรุงศรีอยุธยาได้จัดเตรียมการป้องกัน พระนครและเตรียมสู้รบพม่าโดยจัดแบ่งออกเป็นกองย่อยๆ มากมายและแยกไปตามจุดต่างๆ โดยกองทัพพม่ายกมาจริงๆ เพียงสองทางเท่านั้น

ดังนั้นกองทัพไทยที่ไปอยู่อีกหลายจุดที่กองทัพพมามีได้เคลื่อนทัพผ่าน จึงไม่ได้สู้รบกับพม่าเป็นการสูญเสียกำลังไปโดยปราศจากประโยชน์ ส่วนทางด้านที่กองทัพพม่าเคลื่อนผ่านมาปะทะกับกองทัพไทยแต่ฝ่ายเรามีน้อยกว่าเพราะได้กระจายกำลังไปตามจุดต่างๆ คือเปรียบดั่งเอา ๑ เขาสู้กับ ๑๐ ซึ่งแทนที่จะเอากำลัง ๑๐ ส่วนเขาทำลายกำลัง ๑ ส่วน ฝ่ายกองทัพไทยน้อยกว่ายอมยากแก่การที่จะเอาชนะ เหตุนี้จะเป็นอีกเหตุหนึ่งที่ทำให้ไทยต้องเสียกรุงเป็นครั้งที่ ๒ แลผลกรรมเป็นไปตามที่ได้คาดไว้

ทัพไทยพ่ายศึกในแทบทุกทางที่ปะทะกับกองทัพพม่า ทำให้กองทัพพม่ารุกคืบหน้าเข้ามาทุกที และแลวกรุงศรีอยุธยาก็ตกอยู่ในวงล้อมกองทัพพม่า ในขณะที่กองทัพพม่ากำลังตั้งค่ายขยายวงล้อมกรุงศรีอยุธยา ในด้านเหนือมีทัพของเนเมียวสีหบดียกเข้ามาตั้งค่ายใหญ่อยู่ที่ ตำบลวัดป่าฝ้าย ปากน้ำพระประสบ ทัพของมังมหานรธาที่ยกมาทางไตมาตั้งค่ายใหญ่ที่ ตำบลสีกก พระเจ้ามังระสงฆ์พม่านเข้ามาอีก คือ สุรินทรจอบ่อง มณีจอบ่อง มหาจอบ่อง อากาปุนยี ถือพลพันธ์ยกมาทางเมะตะมะ

เดินทัพเข้ามาทางอุทัยธานีมาตั้งค่ายอยู่แขวงเมืองวิเศษชัยชาญ ในเดือนนี้ พ.ศ. ๒๓๐๘ พระยาเจ่งตละเสี้ยง ตละเกล็บ คุมพลรามัญจากเมะตะมะประมาณสองพันเศษเข้ามาทางกาญจนบุรีมาถึงค่ายตอกระออม แล้วยกทัพเรือพม่านเข้ามาตั้งค่ายอยู่ ณ ขนอนวัดโปรดสัตว์

จากสภาพการณ์จะเห็นได้ว่าทัพพม่าเขาประชิดชนพระนครกำลังโอบล้อมกรุงศรีอยุธยาไว้เกือบจะรอบอยู่แล้ว ในขณะนี้เองที่เกิดวีรกรรมของชาวบ้านบางระจันการต่อสู้ระหว่างกองทัพพม่ากับชาวบ้านธรรมดาโดยลำพัง ซึ่งเป็นชาวบ้านระจันรวมตัวกับชาวเมืองใกล้เคียงอันใดแก่ ชาวเมืองวิเศษชัยชาญ เมืองสิงห์บุรี เมืองสรรคบุรี เป็นวีรกรรมของพลเมืองธรรมดาที่ลุกขึ้นต่อสู้ การรุกรานอันกดขี่ของพม่า พวกเขาเหล่านั้นต่อสู้กับความอยุติธรรม ความโหดเหี้ยมของมูกราน ซึ่งทั้งปล้นชิงทรัพย์สินหญิงสาวถูกข่มขืนและนำไปเป็นนางบำเรอ ปล้นบ้านเผาเมือง ทำลายไร่นาเก็บเอาผลผลิตไปหมดสิ้น ใครขัดขวางจะถูกฆ่า จับผู้คนกวาดต้อนไปเป็นเชลยเพื่อใช้แรงงานเป็นทาส ความเดือดร้อนเกิดขึ้นทุกหย่อมหญ้า แผ่นดินแทบลุกเป็นไฟ อิศรภาพกำลังถูกคุกคามจากน้ำมือมูกราน ผู้ที่จะทำให้ไทย ที่"ไท" ซึ่ง หมายความว่า ผู้ยิ่งใหญ่ ต้องแปดเปื้อนอีกครั้ง

ราชการบ้านเมืองก็อ่อนแอจะหาผู้ใดมาปกป้องก็หาได้ไม่ จนเหลือกำลังสุดท้ายที่จะทนต่อไปได้อีก เหตุการณ์อันเป็นวีรกรรมที่ประวัติศาสตร์ไทยต้องจารึกถึงความกล้าหาญ ความสามัคคี

การยอมสละชีพเพื่อต่อต้านข้าศึก ไม่ก้มหัวให้ศัตรูที่ได้กระทำโดยชาวบ้านธรรมดาอันปราศจากกองทัพใดๆ เขาช่วยเหลือ วีรกรรมของชาวบ้านบางระจันเริ่มขึ้นเมื่อ เนเมียวสีหบดีแม่ทัพพม่าที่เคลื่อนทัพมาจากทางเหนือได้ส่งทหารกองหนึ่งออกลาดตระเวน กวาดต้อนผู้คนและทรัพย์สินทางเมืองวิเศษชัยชาญเท่านั้นยังไม่พอ หากพบว่าบ้านใดมีลูกสาวก็เรียกเอาตัวด้วยหากไม่ให้ก็จุดคร่าเอามา หากต่อสู้ก็ฆ่าทิ้งเสีย ทำให้คนไทยโกรธแค้นพมามากยิ่งขึ้นทนต่อการกระทำของทหารพม่าอีกไม่ได้ จึงแอบคบคิดกันต่อสูพม่า

ในเดือน ๓ ปีระกา พ.ศ. ๒๓๐๘ พวกชาวเมืองวิเศษชัยชาญ เมืองสิงห์ เมืองสรรค์ และชาวบ้านใกล้เคียงพากันคบคิดอุบายเพื่อล่อลวงพม่า ทั้งรวบรวมผู้คนไว้เพื่อทำการในบรรดาชาวบ้านที่รวมกันอยู่นี้มีหัวหน้าที่สำคัญคือ นายแท่น นายโชติ นายอิน นายเมือง ชาวบ้านสีบัวทอง แขวงเมืองสิงห์ นายดอก ชาวบ้านกรับ และนายทองแก้ว บ้านโพทะเล แขวงเมืองวิเศษชัยชาญ ชาวไทยเหล่านี้ต่างพากันหลอกลวงพม่าว่าจะนำไปหาทรัพย์สินซึ่งต้องการพม่าหลงเชื่อตามไป ก็ถูกนายโชติซึ่งคุมสมัครพรรคพวกชุมนุมอยู่บุกเขามาฆ่าฟันพม่าตายประมาณ ๒๐ คน และชาวบ้านที่รวมก่อการก็พาพรรคพวกครอบครัวอพยพหนีมาพึ่งพระอาจารย์ธรรมโชติ ซึ่งมีกิตติศัพท์ว่ามีคุณความรู้ดีเชี่ยวชาญทางวิชาคมมาก ต่อมานายแท่นและผู้มีชื่ออื่นๆ ชักชวนชาวบ้านได้อีกประมาณ ๔๐๐ คนเศษพากันมาอยู่ที่บ้านบางระจัน หลังจากนั้นก็ตั้งค่ายขึ้นที่บ้านบางระจัน ๒ ค่าย คือ ค่ายใหญ่และค่ายน้อย ทั้งนี้เพื่อป้องกันทหารพม่าที่จะยกติดตามมาพระอาจารย์ธรรมโชติได้ลงตะกรุดประเจียดมงคล แจกจ่ายข้าวค่ายสำหรับป้องกันตัวและเป็นกำลังใจ นอกจากนี้มีคนไทยชั้นหัวหน้าที่เขามารวมด้วยอีก ๕ คน คือขุนสรรค์ พันเรือง นายทองเหม็น นายจันทนวดเขียว และนายทองแสงใหญ่ รวมหัวหน้าที่สำคัญของค่ายบางระจันครั้งนั้นรวม ๑๑ คน ทานเหล่านี้รวมทั้งชาวบ้านอื่นๆ ได้สู้รบกับพม่าถึง ๘ ครั้ง แม้จะเสียเปรียบด้านอาวุธและกำลังไพร่พลแต่ด้วยความรักชาติ ความสามัคคี ความกล้าหาญ ตลอดจนความเสียสละ จึงทำให้ได้รับชัยชนะถึง ๗ ครั้งอันเป็นวีรกรรมอันยิ่งใหญ่ของชาวบ้านบางระจัน จนได้รับการจารึกไว้ในประวัติศาสตร์ดังนี้

ประวัติศาสตร์การรบทั้ง 8 ครั้ง

การรบครั้งที่ ๑ ทหารพม่าที่เมืองวิเศษชัยชาญยกพลมาประมาณ ๑๐๐ เศษ มาตามจับพันเรืองเมื่อถึงบ้านบางระจัน ก็หยุดอยู่ ณ ผังแม่น้ำ (บางระจัน) นายแท่นจัดคนให้รักษาค่ายแล้วนำคน ๒๐๐ ขามแม่น้ำไปรบกับพม่า ทหารพม่าไม่ทันรู้ตัวยิงปืนได้เพียงนัดเดียวชาวไทยซึ่งมีอาวุธสั้นทั้งนั้นก็รุกเข้าไล่ฟันแทงพม่าถึงขั้นตะลุมบอน พลทหารพม่าล้มตายหมดเหลือแต่ตัวนายสองคนขึ้นมาหนีไปได้ ไปแจ้งความให้นายทัพพม่าที่ค่ายแขวงเมืองวิเศษชัยชาญทราบ และส่งข่าวให้แม่ทัพใหญ่คือเนเมียวสีหบดี ซึ่งตั้งค่ายใหญ่อยู่ ณ ปากน้ำพระประสบทราบด้วย

การรบครั้งที่ ๒ เนเมียวสีหบดีจึงแต่งให้จ่าจันทวน คุมพล ๕๐๐ มาตีค่ายบางระจัน นายแท่นก็ยกพลออกรบ ตีทัพพม่าแตกพ่ายล้มตายเป็นอันมาก แม่ทัพพม่าได้เกณฑ์ทหารเพิ่มเป็น ๗๐๐ คน ให้ยกขึ้นจันทวนคุมพลมาตีค่ายบางระจัน ทัพพม่าก็ถูกตีแตกพ่ายอีกเป็นครั้งที่ ๒

การรบครั้งที่ ๓ เมื่อกองทัพพม่าต้องแตกพ่ายหลายครั้ง เนเมียวสีหบดีเห็นว่าจะประมาทกำลังของชาวบ้านบางระจันต่อไปอีกไม่ได้ จึงเกณฑ์พลเพิ่มเป็น ๙๐๐ คน ให้ติงจาโบ เป็นผู้คุมทัพครั้งนี้ชาวบ้านบางระจันมีชัยชนะพม่าอีกเช่นครั้งก่อนๆ

การรบครั้งที่ ๔ การที่พม่าแพ้ไทยหลายครั้งเช่นนี้ ทำให้พม่าขาดฝีมือคนไทย จึงหยุดพักรบประมาณ ๒-๓ วัน แล้วเกณฑ์ทัพใหญ่เพื่อมาตีค่ายบางระจัน มีกำลังพลประมาณ ๑,๐๐๐ คน ทหารมา ๖๐ สุรินจอกของเป็นนายทัพ พม่ายกทัพมาตั้งที่บันหวายไผ่ (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอสว่างหา จังหวัดอ่างทอง) ฝ่ายค่ายบางระจันได้จัดเตรียมกันเป็นกระบวนทัพสุพม่าคือ นายแท่นเป็นนายทัพคุมพล ๒๐๐ พันเรืองเป็นปีกซ้ายคุมพล ๒๐๐ ชาวไทยเหล่านี้มีปืนคาบศิลาบาง ปืนของพม่าและกระสุนดินดำของพม่า ซึ่งเก็บได้จากการรบครั้งก่อนๆ บาง นอกจากนี้ก็เป็นอาวุธตามแต่จะหาได้ ทัพไทยทั้งสามยกไปตั้งที่คลองสะตือสีต่น อยู่คนละปากคลองกับพม่า ต่างฝ่ายต่างยิงตอบโต้กันฝ่ายไทยชำนาญภูมิประเทศกว่า ไตชนไม้และหม้อน้ำมาถล่มคล่อง แล้วพากันรุกข้ามรบไล่พม่าถึงขั้นไชอาวุธสั้น พม่าล้มตายเป็นอันมาก ตัวสุรินจอกของนายทัพพม่า ชีมกัณธมระยาเร่งให้ตีกองรบอยู่กลางพล ถูกพลทหารไทยวิ่งเข้าไปฟันตาย ณ ที่นั้น

ส่วนนายแท่นแม่ทัพไทยก็ถูกปืนที่เขาบาดเจ็บสาหัสต้องหามออกมาจากที่รบ
ทัพไทยกับพม่ารบกันตั้งแต่เช้าจนถึงเที่ยง ต่างฝ่ายต่างอดโรย จึงถอยทัพจากกันอยู่คนละฟากคลอง
พวกชาวบ้านบางระจันในค่ายก็นำอาหารออกมาเลี้ยงดูพวกทหาร
ขณะพม่าต้องหุงหาอาหารและมิวจจัดการศพแม่ทัพไม่ทันระวิงตัว กองสอดแนมของไทยมาแจ้งข่าว
พวกทหารไทยกินอาหารเสร็จแล้วก็ยกขามคลองเข้าโจมตีพม่าร่วมกันทันที ทหารพม่าแตกพ่ายไม่เป็นกระบวน
ที่ถูกอาวุธล้มตายประมาณสามส่วน และเสียเครื่องอาวุธยุทธภัณฑ์เป็นอันมาก
ไทยไล่ติดตามจนไกลคำจึงยกกลับมายังค่าย
กิตติศัพท์ความเก่งกล้าของชาวบ้านบางระจันแพร่หลายออกไปมีชาวบ้านอื่นๆ
อพยพครอบครัวเข้ามาอาศัยอยู่ในค่ายบางระจันเพื่อขึ้นอีกเป็นลำดับ

การรบครั้งที่ ๕ พม่าเว้นระยะไม่ยกมาตีค่ายบางระจันอยู่ประมาณ ๑๐-๑๑ วัน ด้วยเกรงฝีมือชาวไทย
หลังจากนั้นจึงแต่งทัพยกมาอีกครั้งหนึ่ง มีแฉะจ้ออากาศเป็นนายทัพ
คุมทหารซึ่งเกณฑ์แแบ่งมาจากทุกค่ายเป็นคนประมาณ ๑,๐๐๐ คนเศษ
พร้อมด้วยมาและอาวุธต่างๆแตกกองทัพพม่านั้นก็ปราศัยชาวบ้านบางระจันแตกพ่ายไป

การรบครั้งที่ ๖ นายทัพพม่าครั้งที่ ๖ นี้คือ จิกแก ปลัดเมืองทวาย คุมพล ๑๐๐ เศษ
ฝ่ายไทยมีชัยชนะอีกเช่นเคย

การรบครั้งที่ ๗ เนเมียวสีหบดีได้แต่งกองทัพให้ยกมาตีค่ายบางระจันอีก ให้อากาศเป็นแม่ทัพคุมพล
๑,๐๐๐ เศษ อากาศเป็นนายทัพยกกองทัพไปตั้ง ณ บ้านขุนโลก ทางค่ายบางระจันดำเนินกลศึกคือ
จัดให้ขุนสรรดซึ่งมีฝีมือแม่นปืน คุมพลทหารปืนคอยป้องกันกองทัพมาของพม่า
นายจันหนวดเขี้ยวเป็นแม่ทัพใหญ่คุมพล ๑,๐๐๐ เศษออกตีทัพพม่าและล้อมค่ายไว้ ทหารไทยใช้การรบแบบจู่โจม
พม่ายังไม่ทันตั้งค่ายเสร็จก็ถูกโอบตีทางหลังค่าย ทหารพม่าถูกฆ่าตายเกือบหมดเหลือรอดตายเป็นสว่นน้อย
แม่ทัพก็ตายในที่รบครั้งนี้ทำให้พม่าหยุดพักรบนานถึงครึ่งเดือน

การรบครั้งที่ ๘ การที่พม่าส่งกองทัพมาปราบค่ายบางระจันถึง ๗ ครั้ง แต่ต้องแตกพ่ายยับเยินทุกครั้งนั้น
ทำให้แม่ทัพใหญ่ของพม่าวิตกมาก เนื่องจากชาวบ้านบางระจันมีกำลังเข้มแข็งขึ้นทุกที
และทหารพม่าก็พากันเกรงกลัวฝีมือไทย ไม่มีใครอาสาเป็นนายทัพ
ขณะนั้นมีชาวมอญคนหนึ่งเคยอยู่เมืองไทยมานาน รู้จักนิสัยคนไทยและภูมิประเทศดี
ได้เขาฝากตัวทำราชการอยู่กับพม่าจนได้รัยตำแหน่งสุกี้ หรือพระนายกอง สุกี้เขารับอาสาจะขอไปตีค่ายบางระจัน
เนเมียวสีหบดีจึงแต่งตั้งให้เป็นแม่ทัพคุมพล ๒,๐๐๐ พร้อมทั้งมาและสรรพอาวุธทั้งปวง
สุกี้ดำเนินการศึกอย่างชาญฉลาด เมื่อเวลาเดินทัพไม่ตั้งทัพกลางแปลงอย่างทัพอื่น ให้ตั้งค่ายรายไปตามทาง ๓ ค่าย
และรื้อค่ายหลังนอนไปสร้างข้างหน้าเป็นลำดับ (เป็นที่น่าสังเกตว่าการเคลื่อนทัพโดยตั้ง ๓ ค่ายของสุกี้
เป็นวิธีเดียวกับการเดินทัพของกองทัพเล่าปี ที่มีขงเบ้งเป็นแม่ทัพในสงครามสามก๊ก
ใช้ตั้งรับทัพที่เชี่ยวชาญการรบในท้องที่นั้นๆ น่าจะแสดงให้เห็นว่าสุกี้
ชาวมอญผู้นี้ต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญในพิชัยสงครามหรือ อย่างน้อยต้องศึกษาประวัติศาสตร์สงครามมาอย่างลึกซึ้ง)
ใช้เวลาถึงครึ่งเดือนจึงไกลค่ายบางระจัน สุกี้ใช้วิธีตั้งมั่นรบอยู่ในค่าย ด้วยรู้ว่าคนไทยเชี่ยวชาญการรบกลางแปลง
พวกหัวหน้าค่ายบางระจันนำกำลังเข้าตีค่ายพม่าหลายครั้งไม่สำเร็จกลับทำให้ไทยเสียไพรพลไปเป็นจำนวนมาก
วันหนึ่งนายทองเหม็นดื่มสุราแล้วขี่กระบือนำพลสวนหนึ่งเข้าตีค่ายพม่า สุกี้นำพลออกรบนอกค่าย
นายทองเหม็นถล่ำเขาอยู่ท่ามกลางขาศึกแต่คนเดียว แมวว่าจะมีฝีมือสามารถฆ่าพันทหารพม่ารามัญล้มตายหลายคน
แต่ในที่สุดก็ถูกทหารพม่ารุมล้อมจนสิ้นกำลังและถูกหุบตีตายในที่รบ
(เลขาชนกันมาว่านายทองเหม็นเป็นครูในวิชาคงกระพันชาตรี และมีของขลังป้องกันภัยอันตราย พันแทางไม่เข้า
หากจะทำรายคนมีวิชาเช่นนี้จะต้องตีด้วยของแข็ง) ทัพชาวบ้านบางระจันเมื่อเสียนายทัพก็แตกพ่าย
ซึ่งนับว่าเป็นครั้งแรกในการรบกับพม่า ทัพพม่ายกติดตามมาจนถึงบ้านขุนโลกไกลค่ายบางระจัน แล้วตั้งค่ายมั่นอยู่
ทัพบางระจันพยายามตีค่ายพม่าอีกหลายครั้งไม่สำเร็จก็ทอดย สุกี้จึงให้ทหารซุ่มด้อมดู่เขาไกลค่ายน้อยบางระจัน
ปลุกหอรบขึ้นสูงนำปืนใหญ่ขึ้นยิงเขาไปในค่ายถูกผู้คนล้มตายเป็นอันมาก
ค่ายน้อยบางระจันก็แตกพ่ายลงนอกจากนี้ยังมีเรื่องที่ทำให้ชาวบ้านบางระจันเสียกำลังใจลงอีกคือ
นายแท่นหัวหน้าค่ายที่ถูกปืนที่เขาบาดเจ็บครั้งที่สุรินทรจ้อของเป็นแม่ทัพยกมาเมื่อการรบครั้งที่ ๔
นั้นได้ถึงแก่กรรมลง ในเดือน ๖ ปีจอ พ.ศ. ๒๓๐๙ หัวหน้าชาวบ้านบางระจันคนอื่น
ได้พยายามจะนำทัพไทยออกรบกับพม่าอีกหลายครั้ง วันหนึ่งทัพพม่าสามารถตีโอบหลังกระหนาบทัพไทยได้
ขุนสรรดและนายจันหนวดเขี้ยวได้ทำการรบจนกระทั่งตัวตายในที่รบ

ยังเหลือแต่พันเรื่องและนายทองแสงใหญ่เป็นหัวหน้าสำคัญ ชาวค่ายบางระจันเห็นว่าตนเสียเปรียบ
ผู้คนล้มตายลงไปมาก เหลือกำลังที่จะต่อสู้กับพม่าแล้ว จึงมีใบบอกเขาไปยังกรุงศรีอยุธยาขอปืนใหญ่ ๒ กระบอก
พร้อมด้วยกระสุนดินดำเพื่อนำมายิงค่ายพม่า
ทางพระนครปรึกษากันแล้วเห็นพร้อมกันว่าไม่ควรให้เนื่องจากกลัวว่าพม่าจะแย่งชิงกลางทางบ้าง
หรือหากพม่าตีค่ายบางระจันแตก พม่าก็จะได้ปืนใหญ่นั้นมาเป็นกำลังรบพระนคร
พระยารัตนาธิเบศร์ไม่เห็นด้วยในขอปรึกษา จึงออกไป ณ ค่ายบางระจัน
เรียกร้อยเอ็ดร้อยของเหลือของชาวจากพวกชาวบ้านลอบปืนใหญ่ขึ้นมาสองกระบอก
แต่ปืนทั้งสองนั้นราวไซ้ไม่ได้ พระยารัตนาธิเบศร์เห็นว่าการศึกจะไม่เป็นผลสำเร็จจึงกลับพระนคร
เมื่อขาดที่พึ่งชาวบ้านบางระจันก็เสียกำลังใจมากขึ้น ฝีมือการสู้รบกับพม่าก็พลอยอ่อนลง
บางพวกก็พาครอบครัวหลบหนีออกจากค่าย ผู้คนในค่ายก็เบาบางลง ในที่สุดพม่าก็สามารถตีค่ายใหญ่บางระจันได้
ในวันจันทร์ แรม ๒ ค่ำ เดือนแปด ปีมะจอ พ.ศ. ๒๓๐๙ รวมเวลาที่ไทยรบกับพม่าตั้งแต่เดือน ๔ ปลายปีระกา พ.ศ.
๒๓๐๘ ถึงเดือนแปด ปีมะจอ พ.ศ. ๒๓๐๙ เป็นเวลาทั้งสิ้น ๕ เดือน
พม่าได้กวาดต้อนชาวไทยในค่ายบรรดาที่รอดตายทั้งหลายกลับไปยังค่ายพม่า
ส่วนพระอาจารย์ธรรมโชติซึ่งเป็นผู้หนึ่งที่ช่วยให้กำลังใจให้ชาวบ้านบางระจันสู้รบกับพม่าอย่างห้าวหาญนั้น
ไม่ปรากฏว่าท่านมรณภาพอยู่ในค่าย ถูกกวาดต้อน หรือหลบหนีไปได้

รายชื่อวีรชนที่ปรากฏในประวัติศาสตร์

พระอาจารย์ธรรมโชติ เดิมอยู่วัดเขานางบวช แล้วมาอยู่วัดโพธิ์เก้าต้น มีความรู้ ทางวิชาอาคม
เป็นที่พึ่งทางใจแก่ชาวค่ายบางระจัน

นายแท่น เป็นชาวบ้านสีบัวทอง ถืออาวุธสั้น ถูกปืนของพม่าที่เข่าใน การรบครั้งที่ ๔
เสียชีวิตเมื่อการรบครั้งสุดท้าย

นายอิน เป็นชาวบ้านสีบัวทอง

นายเมือง เป็นชาวบ้านสีบัวทอง

นายโชติ เป็นชาวบ้านสีบัวทอง ถืออาวุธสั้น

นายดอก เป็นชาวบ้านกลับ

นายทองแก้ว เป็นชาวบ้านโพทะเล

นายจัน หนวดเขี้ยว เก่งทางใช้ดาบ เสียชีวิตในการรบครั้งที่ ๘

นายทอง แสงใหญ่ ---

นายทองเหม็น ชีกระบือเข้าสู่รบกับพม่า ตกในวงล้อมถูกพม่าตีตายใน การรบครั้งที่ ๘

ขุนสรรค์ มีฝีมือเข้มแข็งมักถือปืนเป็นนิจ แมนปืน

พันเรื่อง

--- เหตุการณ์ในระยะเวลา ๕ เดือนที่ชาวบ้านบางระจันและชาวบ้านใกล้เคียงกันไม่ว่าจะเป็น
ชาวเมืองสิงห์ เมืองสุรรัต
เมืองวิเศษชัยชาญได้รวมตัวกันร่วมแรงร่วมใจเข้าต่อต้านกองทัพพม่าที่มีกำลังมากกว่าในทุกด้านไม่ว่าจะเป็นจำนวนไพร่พล อาวุธยุทธโศปกรณ์ ชาวบางระจันใช้ประโยชน์จากชัยภูมิที่มีความชำนาญในท้องที่กว่า
ใช้การรบแบบกองโจร ชุมโจมตีกองทัพพม่า ฆ่าพันทหารพม่าตายรวมแล้วหลายพันคน
เขารบพุ่งโรมรันโดยมิเกรงว่าจะเสียชีวิต ทำให้พม่าครั้นครามในฝีมือรบของชาวไทย
โดยแห่ชาวบ้านบางระจันแตกพ่ายทัพพม่าในการรบครั้งสุดท้าย หาใช่ด้วยสติปัญญาชาวพม่าไม่
ชาวเราแพ่ชาวรามัญที่อยู่ในไทยมานานและไปฝากตัวรับราชการในกองทัพพม่า จนได้ตำแหน่งสูงก็
วางแผนคุมกองทัพพมามาตีค่ายบางระจันในครั้งที่ ๘ ทั้งหมดเป็นเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ ที่ ชาวสิงห์บุรี

และชาวไทยทุกคนต้องภาคภูมิใจ ในความกล้าหาญ และความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เพื่อปกป้องมาตุภูมิ จากการข่มเหงของชาวชาติอื่น แม่ชวบานบางระจันจะพ่ายแพ้ในที่สุด แต่ชื่อเสียงและเกียรติคุณยังคงอยู่แม่วเวลาล่วงเลยมา ๒๐๐ กว่าปีแล้ว เรื่องราวของวีระกรรมชวคายนางระจันยังคงอยู่เปรียบดังผู้เป็นอมตะ แม้ตัวจะตายไปชื่อยังคงอยู่ แม่จะไม่มีชื่อวีรชนทั้งหมดแต่วีระกรรมยังคงอยู่ ปรากฏอยู่ในหน้าหนึ่งของประวัติศาสตร์ แม่แต่สมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระบิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทย ยังทรงพระนิพนธ์ไว้ในหนังสือไทยรบพม่า ตอนวีรชนชวบานบางระจัน เป็นเรื่องเล่าจากปากผู้คนจากรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่งรุ่น จากพ่อสู่อุจ เป็นนิทานก่อนนอนของปู่เลาสู่อุจหลาน ให้เด็ก ๆ ได้จินตนาการถึงภาพความกล้าหาญ ภาพชวคายนางระจันรุกรบกับกองทัพพม่า เป็นอุทาหรณ์แก่นุชนรุ่นหลังให้ตระหนักถึงความกล้าหาญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสามัคคี เป็นเรื่องที่พิสูจน์ค่ากล่าวที่ว่า "สามัคคีคือพลัง" ได้อย่างแนบแนบปราศจากข้อสงสัย หากชวคายนางระจันไม่สามัคคีกันไม่มีทางใดเลยที่จะต้านกองทัพพม่าได้นานถึง ๕ เดือน ถ้าไม่สามัคคีกันยอมเป็นไปไม่ได้ที่จะชนะกองทัพพม่าถึง ๗ ครั้งติดต่อกัน ทั้งไม่ปรากฏว่ามีกองทัพใดเข้าช่วยเหลือในการรบที่ค่ายบางระจัน ชัยชนะที่ผ่านมาย่อมไม่ใช่เรื่องบังเอิญ ให้เราได้ใครครวญว่าได้ทำให้หุมุคณะของเรามีความสามัคคีกันบ้างไหม

ในปัจจุบันมีการสร้างอนุสาวรีย์วีรชนคายนางระจันในปี พ.ศ. ๒๕๑๗ โดยกรมศิลปากรสร้างอนุสาวรีย์ไว้ตรงกันข้ามวัดโพธิ์เกาต่น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ทรงเสด็จพระราชดำเนินมาในวโรกาสเปิดอนุสาวรีย์วีรชนคายนางระจันเมื่อวันที่ ๒๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ ทรงมีพระราชดำรัสไว้จึงขออัญเชิญพระราชดำรัสมาลงไว้ ณ ที่นี้ "วีรกรรมในครั้งนั้นเป็นของผู้ที่รักแผ่นดินไทย เป็นสิ่งที่ทำให้คนไทยทั้งมวล ทั้งในอดีตและปัจจุบันมีกำลังใจและเตือนสติให้มีความสามัคคีและรักษาจิตใจให้เข้มแข็ง เพื่อรักษาประเทศไทยให้ตนเองและเพื่อความมั่นคงของแผ่นดิน....." ที่ฐานของอนุสาวรีย์มีคำจารึกไว้ว่า "สิงห์บุรีนี้ นามใด สิงห์แห่งตนตระกูลไทย แน่แท้ ตนตระกูล ณ กาลไหน วานบอญ หนอยเพื่อน ครึ่งพมามาลอมแล ท้าวทองบางระจัน " หลังจากพมามีค่ายบางระจันแตกแล้วก็เคลื่อนทัพเข้าล้อมกรุงศรีอยุธยา และสามารถตีกรุงศรีอยุธยาแตกอีกเป็นครั้งที่ ๒ ในพ.ศ. ๒๓๑๐ ไทยได้เสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า สมเด็จพระเจ้าเอกทัศเสด็จหนีไปหลบซ่อนตัวและอดอาหารอยู่ประมาณ ๑๐ วันพม่าจับตัวได้นำไปไว้ที่ค่ายโพธิ์สามต้น และเสด็จสวรรคตที่นั่น พม้ายึดกรุงศรีอยุธยาไว้ได้ประมาณ ๘ เดือน

ข้อมูลจาก <http://province.moph.go.th/singburi/moph/basicdata/txt01.htm>